

ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

ЗНАЧАЈНО ДЕЛО О РЕВОЛУЦИЈИ 1848–1849

Српски народни покрет 1848–1849, који је познат и као Револуција и, како је наш народ говорио, „Маџарска буна”, један је од најзначајнијих догађаја наше новије историје. Стога није случајно да је питањима Револуције и наша и страна историографија поклањала и још увек поклања велику пажњу, да су о њој објављене многе монографије, студије, чланци, расправе, мемоарски списи, корпуси грађе и појединачни документи. Упркос томе, време је показало да је та велика и значајна тема неисцрпна, да о њој још увек има понешто ново и значајно, или другачије но што је већ речено, да се каже и објасни. Да је то тако потврђује и најновија монографија професорке Љубомирке Кркљуш *Средишњи органи власти у Српској Војводини* (Матица српска, 2013). Добро познајући проблеме Револуције она је учила да је питање српске организације власти у време Народног покрета 1848–1849. недовољно проучено, да је тај проблем, иако врло значајан, занемарен и запостављен у односу на бројна друга питања. О томе она каже: „Вође покрета и највиши органи власти који су у револуцији настали, њихови односи и њихова делатност добили су и одговарајуће место и пажњу, али су остали изван круга интересовања историографије неки њихови послови, чије би подробније приказивање дало потпунију слику о Српском народном покрету: устројство власти и појединих њених носилаца, војноорганизациона делатност, нормативна делатност – бројни правни прописи и уставни нацрти, суђење, привредне активности, као и нека друга питања која су обележавала Српску Војводину за време њеног краткотрајног постојања у бурном времену „пролећа народа”.” Професорка Кркљуш је одлучила да овом књигом подробније

прикаже све активности које се тичу средишњих органа српских власти насталих у време Револуције 1848–49. године.

Да би у тој намери успела проучила је огромну количину необјављене архивске грађе, посебно оне која се налази у Архиву САНУ у Сремским Карловцима, у Архиву САНУ у Београду, у корпусима објављених докумената, као и оних појединачних списа који су разбацани на разне стране по часописима и новинама. Проучила је мемоарске списе о Револуцији, оновремену српску штампу и велики број релевантних текстова који се тичу Српског народног покрета 1848–49. године. Хеуристички део посла обављен је савесно и с пуно научне акрибије па може да послужи као узор како треба приступати научном раду од којег се очекују нови научни резултати.

Изучавању средишњих органа власти у Српској Војводици професорка Кркљуш приступила је с пуно амбиција. Наиме, она није била спремна да се ограничи само на огољено приказивање разних органа власти који су створени у Револуцији, да објасни како су они функционисали, с којим проблемима су се суочавали, како су се међусобно преплитали зато што нису понаособ биле одређене њихове надлежности, већ је, што је од посебног значаја, одлучила да све органе власти настале у време Револуције доведе у најтешњу везу с текућим збивањима. Другим речима, ауторка ове књиге одлучила је да у приказивању функционисања средишњих органа власти у Српској Војводици 1848–49. године крене тежим и сложенијим, али методолошки исправнијим путем. Тај пут захтевао је од ње да се позабави многим значајним питањима Српског народног покрета, да се упусти у анализу догађаја који су од суштинског значаја за српска четрдесетосмашка збивања. Проширивши тему свог изучавања, професорка Кркљуш је својом монографијом и добром изворном подлогом безмало ушла у сва суштинска питања Српске револуције.

Она је, најпре, приказала каква је била организација власти на тлу Јужне Угарске пре Револуције 1848. године. Затим је описала догађаје у Угарској и на тлу Војводине који су се збили током марта и априла 1848. Посебно место у књизи добила је Мајска скупштина, одржана у Карловцима, и на њој основани Главни одбор. Питању састава, конституисања, надлежности и реорганизовања Главног одбора, као најзначајнијег органа власти Српског народног покрета, посвећене су посебне странице ове монографије. С тим у вези су и подробне анализе које се тичу положаја патријарха Рајачића, као привременог управитеља народа, борбе око врховне власти у Српском покрету, политичког и војног

статуса Ђорђа Стратимировића, као врховног војводе, и статуса војводе Стевана Шупљикца.

Осим сукоба око власти између Главног одбора, патријарха Рајачића и Стратимировића, који је поткрепљен бројним досад непознатим појединостима, ауторка се позабавила занимљивим питањем досадашњих оцена наше историографије о реакционарности патријарха Рајачића и револуционарности Ђорђа Стратимировића. Иако то питање превазилази оквире теме која је задата насловом, научно је занимљиво и изазовно па му професорка Кркљуш није могла нити хтела одолети. Иако сам спреман да уважим њено мишљење да је у сукобима између двојице српских првака значајну улогу имала властољубивост, која је обојицу снажно обележавала, не бих се могао сагласити с њеном оценом да су међу њима постојале мале разлике у политичким ставовима и погледима. Далеко сам од намере да глорификујем понашање Ђорђа Стратимировић, младог, амбициозног, често незрелог и брзоплетог, али му не бих оспоравао напредност идеја зато што је племић, поседник, царски официр, што „није ни по пореклу, ни по занимању припадао грађанској класи”. Такви, као што је он био по друштвеном пореклу, нису нужно лишени напредних, демократских па и револуционарних идеја. Примера ради навешћу случај Хрвата барона Драгојла Кушлана, који је због својих напредних ставова испољених у време Револуције 1848–49. године назван црвеним бароном. Такви какав је био Кушлан могу се срести и у другим срединама, па не би требало да нас збуњује то што се код нас такав појавио у личности Ђорђа Стратимировића.

По мом мишљењу није умесна тврдња о томе да Стратимировић није био демократа и да није у одређеној мери следио револуционарна грађанска уверења, то што „у његовим писмима, нема доказа ни о томе да је ... на делу био нелојалан према двору и Аустрији...” Крај све младалачке брљивости и брзоплетости не може се о Стратимировићу рећи да је био интелектуално ограничен и наиван, да није знао добро да процени средину у којој се налазио а да не би схватио да би га нека отворена изјава о нелојалности према Двору и Аустрији могла трајно уклонити с политичке сцене. Уз све речено, треба имати у виду и чињенице да су и савременици и учесници Српског покрета уочавали разлику у ставовима који су се тицали конзервативности и реакционарности патријарха Рајачића и Ђорђа Стратимировића. Запажања и оцене савременика, посебно оних који су били окупљени око листа *Најпредак*, историографија је само разрађивала, објашњавала и допуњавала. Ове моје кратке опаске на једно занимљиво

питање које се тиче Српског народног покрета никако не умањују научни допринос дела професорке Кркљуш. Напротив, оне само сведоче о томе да је њено дело инспиративно и да подстиче на размишљање, а да су разлике у оценама о појединим проблемима не само легитимне већ да су и добродошле за унапређење наших научних схватања и сазнања.

У одељку ове монографије који носи наслов *Делатности српских власти* професорка Кркљуш је многе странице књиге посветила питању оснивања месних органа власти и војноорганизационој делатности. Заправо, она је показала да је обарањем старе и стварањем нове власти извршена револуционарна смена друштвеног система.

Упоредо с приказом цивилних органа власти и подробним описима начина на који су они функционисали, ауторка је дужну пажњу посветила и најзначајнијим војним питањима и војним органима власти: организовању Војног савета и Тајног војног савета, узроцима сукоба с Мађарима, почетку рата и питању окупљања и организовања српске народне војске. Како нова српска власт није могла да функционише без финансијских средстава, професорка Кркљуш је на основу богате документације описала које мере је у економско-финансијском погледу предузимао Главни одбор да би створио какву-такву материјалну базу за вођење рата с Мађарима. У том погледу веома су значајни одељци књиге који се тичу прихода од царина, пореза, дажбина цркве, манастира, спахилука и регалних права, како је организована привреда и трговина, шта је чињено са заплењеним добрима и како је и зашто дошло до штампања асигната. Сва ова питања су у досадашњим истраживањима Српске револуције 1848–49. године била само узгред дотицана а без њиховог бољег познавања није се могла стећи пуна представа о томе шта се све збивало у Војводини у време када се водила битка за опстанак.

У одељку књиге који носи наслов *Нормативна делатности* размотрени су: Војни закон и уредба о преком суду, Начелни основи за оснивање полиције за Војводину Србску и Привремена уредба за печатњу Војводине Србије 1849. године. У вези с нормативном делатношћу професорка Кркљуш је нагласила да су нови српски органи власти, изграђени у Војводини током Револуције, развили веома живу нормативну делатност. За кратко време они су донели читав низ правних аката којима је био циљ да се прецизније утемељи српска власт изграђена током покрета. Иако по правилу добро срочени, многи правни прописи, како је показала професорка Кркљуш, нису у пракси, из разних разлога, које је она наводила, могли увек да буду и примењени.

У жељи да прикаже све органе власти и начин како су функционисали у Српској Војводици, професорка Кркљуш је посебну пажњу обратила на правну делатност, на судске органе. Стога је анализирала судску власт Главног одбора, Војног савета, патријарха Рајачића, војводе Шупљикца и месних органа власти. Није пропустила да нагласи да је у Војводици владало начело равноправности народа, да је званични језик администрације био српски, што је код неких Србима ненаклоњених елемената наилазило на противљење.

Стога што током Револуције није био устаљен назив области у Јужној Угарској која је била захваћена немирима, професорка Кркљуш је навела сва имена којима је називана Војводина. Тако је Мајска скупштина прогласила *Српску Војводину*. У Уредби патријарха од 16. фебруара 1849, објављеној у Великој Кикинди, којом је образована централна управа, помиње се *Војводина Српска*. Поред ова два назива у списима су забележена имена: *Војводство*, *Војводина*, *Војводина*, затим *Војводина Српска*, *Војводство Српско* и *Српско Војводство*. Занимљиво је да је и Ђура Даничић, као лингвиста, био позван да изнесе своје мишљење о имену српске територије па је на то питање одговорио: „Ни војводина, ни војводина, него војводство.” За све време трајања покрета, закључила је ауторка ове књиге, није се усталио ни један од поменутих назива, али је током 1848. године најчешће коришћен назив *Војводина* а током 1849. *Војводина Србија*. Мартовским уставом из 1849. и царским патентом од 18. новембра исте године питање имена решено је тако што је Војводина названа *Woiwodschaft Serbien*, што је преведено као *Војводство Србија*.

На самом почетку покрета коришћене су тробојне заставе али са различитим редоследом боја. Тек после неколико месеци устаљена је српска застава црвено-плаво-беле боје. Грб који је коришћен био је истоветан с грбом Кнежевине Србије. У уставним нацртима, како је закључила професорка Кркљуш, застава и грб имали су „својство обележја Српске Војводине” као „државне јединице Аустријске царевине, једнаке са свим осталим њеним земљама”. Значајна је констатација професорке Кркљуш која је даље о томе написала: „Као што је и име Војводине било формулисано на начин да се означи да се ради о другој српској држави, поред Кнежевине Србије – Војводство (Војводина) Србија, тако су усвојена и истоветна обележја: застава и грб.”

Занимљиве, веома добро и зналачки написане су странице ове књиге које су посвећене великим али безуспешним напорима

патријарха Рајачића и његових сарадника да се још у току Револуције прецизира државноправни положај Војводине у оквирима Хабзбуршке монархије, тј. да се признају одлуке Мајске скупштине, на њој означена територија и самосталност, која је фактички били извојевана у рату с Мађарима. Професорка Кркљуш се позабавила и питањем мађарских покушаја да се, уз извесне незнатне уступке, измире са Србима не зато што им је стало до мира и до поправљања својих односа са Србима већ због тога што су током јесени 1848. били суочени с опасношћу рата с царском војском под командом кнеза Виндишгреца и хрватском војском под командом бана Јелачића.

Завршне странице ове монографије посвећене су анализама већег броја уставних пројеката многих знаних али и непознатих аутора. Без претеривања може се рећи да је професорка Кркљуш овим анализама у нашој историографији дала најстручнији и најпотпунији увид у историјат уставних питања из времена Револуције.

Последњи одељак књиге, који носи наслов *Гашење српске властџи у Војводини*, односи се на време када се аустријска власт, као победник у рату и угушењу Револуције, свом безобзирношћу односила према Србима игноришући њихове заслуге за очување династије и јединства Монархије. То је време када су царски официри попут Рукавине и Мајерхофера, па и хрватског бана Јелачића, рушили све српске органе власти настале у Револуцији а успостављали оне који су у време Српског народног покрета били укинута. То је време када је патријарх Рајачић задивљујућом упорношћу настојао да спасе оно што се више није могло спасти. То је време када је тај православни архијереј од аустријских власти доживљавао највећа понижења и разочарања, кад је српском народу било јасно да су све силне како људске тако и материјалне жртве пале у рату с Мађарима биле узалудне.

Приводећи крају ово приказивање књиге професорке Кркљуш са задовољством желим да истакнем да њена монографија заслужује да буде похваљена као вредан научни допринос. Она је настала као резултат вишегодшњег архивског истраживања и изучавања релевантних извора и литературе. Све што је у књизи речено поткрепљено је богатом изворном подлогом. Њене анализе, посебно правне, али и историјске, и њени закључци су логични, уверљиви и научно прихватљиви. У сваком случају, реч је о једном оригиналном научном раду којим је обogaћена наша историографија. Ове похвале не изричем из куртоазних и колегијалних разлога већ из чврстог уверења да она то истински заслужује.

На крају, задовољство ми је да честитам професорки Кркљуш на постигнутом успеху и да јој пожелим добро здравље како би могла да настави да се бави науком и да нас обрадује новим dobrim књигама.*

* Реч на промоцији књиге Љубомирке Кркљуш у Матици српској, 13. маја 2013. године.